

Filosofie van het onderwijs

Een analyse van acht hoofdvragen

Ron Ritzen

 DAMON

Inhoud

Inleiding 7

1. Welke waarden en normen moeten we overdragen? 11

2. Is vrijheid van onderwijs wenselijk? 23

3. Hoe ver reikt de verantwoordelijkheid van een docent voor zijn leerlingen? 29

4. Wat moeten we leren? 37

5. Kunnen we kennis van kinderen objectief beoordelen? 45

6. Waarom zijn sommige kinderen zorgleerlingen? 61

7. Wat heb je aan wetenschap? 71

8. Hoe organiseer je het onderwijsbedrijf? 83

Afsluiting: de crisis in het onderwijs 91

Literatuur 99

Namenregister 106

Trefwoordenregister 107

Over de auteur 108

1. Welke waarden en normen moeten we overdragen?

“Mijn leven op school was een ‘hel’ door de vele pesterijen. Klasgenoten legden punaises en lijm op mijn stoel. Ik werd tijdens mijn lessen vastgeklemd tussen banken en stoelen. In mijn tas vond ik briefjes met bedreigingen. Op het schoolplein werd ik klemgereden. Aan mijn fiets vond ik vaak een ketting met een onbekend cijferslot. Een halssnoer werd tijdens een les handenarbeid met een tang opengehaald. Een nieuwe jas werd met een mes opengehaald. Om mijn fiets en mijn tas terug te krijgen, moest ik vaak op mijn sokken het schoolplein rondrennen en ik kreeg ze altijd pas terug als ik begon te huilen.”

Een andere leerling vertelt: *“Er zat een grote jongen in de klas. Hij was de leider. In zijn ogen kon ik nooit iets goed doen. Een keer tilde hij mij bij mijn oren omhoog; dat deed verschrikkelijk pijn. De hele klas moest natuurlijk keihard lachen”,* vertelt een middelbare scholiere. *“Mijn vriendinnen van de lagere school durfden niet meer met mij om te gaan, bang dat ze anders zelf ook gepakt zouden worden.”*²

De psycholoog Van der Meer schetst een grauwe realiteit waarin veel scholieren verkeren. Daarbij gaat het niet om plagerijtjes, maar om bikkelharde praktijken als fysiek geweld, afpersing, mentale mishandeling en andere weinig frisse zaken. Geen wonder dat enkele getreiterde leerlingen met zelfmoordplannen door het leven gaan.

Het onthutsende van dit beeld is niet alleen de soort, maar ook de kwantiteit van deze pesterijen. In Nederland worden meer dan 330.000 basisschoolleerlingen (23%) regelmatig met deze praktijken geconfronteerd. Voor een kleine 60.000 leerlingen geldt dat ze zelfs enkele keren per week getreiterd of gepest worden. Het middelbaar onderwijs laat een wat minder somber beeld zien: daar worden ‘slechts’ 55.000 leerlingen regelmatig gepest. Uit hetzelfde onderzoek blijkt overigens ook dat ouders vaak geen weet hebben van de martelgang van hun kroost. Ouders van basisschool-

² Deze fragmenten zijn ontleend aan Van der Meer (1988).

leerlingen spreken in 71% van de gevallen niet met het gepeste kind over de pesterijen; in het voortgezet onderwijs is dit zelfs 90%.

De zondebokken die in Van der Meers boek geciteerd worden, wijzen in een groot aantal gevallen boos in de richting van hun docenten. Volgens gepeste leerlingen grijpt 80% van de leerkrachten in het basisonderwijs niet in bij het treiteren van leerlingen. In het voortgezet onderwijs wordt zo'n leerling al helemaal aan z'n lot overgelaten. Daar voelt slechts 2% van de docenten zich geroepen om in te grijpen.³

Sommige docenten maken zich zelf schuldig aan pesterijen. Ze zetten met hun badinerende toon de trend die gretig door de medeleerlingen wordt overgenomen. Het motief van zo'n docent, zo menen de geïnterviewde leerlingen, is dat hij zo een klas probeert te paaien.

Maar zelfs een docent met goede wil kan uiteindelijk zelf enorm bedreigend worden. Dat is bijvoorbeeld het geval als zo'n docent de kwestie in de klas gaat bespreken. In veel gevallen krijgt de zondebok dit later op z'n brood. Hij wordt dan eenvoudigweg buiten het schoolplein afgerost. Tot overmaat van ramp loopt de zondebok tegen een muur van onbegrip op. Vaak wordt hij gezien als degene die het pestgedrag uitlokt en krijgt hij het weinig subtiele advies dat hij moet leren zich te verdedigen. Gemakshalve wordt dan over het hoofd gezien dat het gedrag een reactie op de aanhoudende pesterijen is.

Wat een zondebok tot zondebok maakt, is nauwelijks te voorspellen. Een kind met Oilily-kleding wordt soms uitsloverig gevonden, terwijl in sommige gevallen juist het dragen van merkloze kleding de aanleiding vormt om zo'n kind eens flink te pesten. Verder zijn er nauwelijks echte kenmerken aan te wijzen. Hooguit zijn ze fysiek zwakker dan gemiddeld, hebben ze een negatief zelfbeeld en vinden ze zichzelf onaantrekkelijk en waardeloos. Kenmerkend voor pesters is daarentegen dat ze fysiek en verbaal sterker zijn dan hun slachtoffers en vaak al vroegtijdig een slechte relatie met hun ouders hebben.

Van der Meer biedt een perspectief dat mogelijk tot vruchtbare resultaten leidt. Niet alleen docenten en directie moeten ingeschakeld worden, ook mede-ouders, oudervereniging, een klachtencommissie of het Riagg moeten gealarmeerd worden. Slechts zo'n meersporenaanpak is succesvol. Bijzonder illustratief is in dit verband het wrange relaas van een van de ouders van de zondebok. Zij ging zich beklagen bij de ouders van zo'n pes-

3 Zie ook Van der Meer (1993).

2. Is vrijheid van onderwijs wenselijk?

In Nederland kennen we vrijheid van onderwijs. In principe mag iedereen in Nederland een school stichten. Maar al is aan alle juridische eisen voldaan om een nieuwe school te stichten, dan is daarmee nog niet gezegd dat dit ook wenselijk is. In dit hoofdstuk staat de wenselijkheid van vrijheid van onderwijs centraal.¹¹ Welke argumenten pro en contra kunnen gegeven worden om deze vrijheid als wenselijk te bestempelen? We zullen deze vraag bespreken tegen de achtergrond van de opkomst van Islamitische scholen. Wat is er voor en tegen zo'n Islamitische school te zeggen?

De liberale moraal

Een paar jaar geleden had een Vlaamse scholier de tijd van zijn leven. Na een bezoek aan een kapper, waarbij hij twee lijnen in zijn kapsel had laten knippen, werd hem de schooltoegang geweigerd. Op bestraffende toon maakte de rector hem duidelijk hoe geknipt haar er wel moest uitzien en vervolgens werd hij buiten de poort gezet met de mededeling eerst maar eens een echte kapper te bezoeken. De scholier liep echter regelrecht naar de plaatselijke krant en een rel van bescheiden omvang was een feit. Ook de BRT liet dit voorval niet aan zich voorbijgaan en zorgde voor nationale roem van de scholier.

Eigenlijk zijn er maar weinig mensen die vinden dat je als docent ook verantwoordelijk bent voor de hardos van de opgroeiende jeugd. De meeste mensen gaan er namelijk van uit dat iedereen het recht heeft om voor zichzelf te bepalen wat voor soort leven hij wenst te leiden. Ook de staat, de overheid, heeft niet het recht om haar burgers een bepaalde opvatting voor te schrijven. Eén reden is dat het eenvoudigweg niet uit te maken is welke opvatting de beste is. Een andere reden is dat het onwenselijk is dat de ene mens voor de andere gaat uitmaken welke morele opvattingen erop nagehouden moeten worden. Dit is, kernachtig weergegeven, de liberale moraal. De vraag naar de wijze waarop de liberale moraal gerechtvaardigd kan worden, is niet eenvoudig te beantwoorden. Er zijn namelijk meer ver-

¹¹ Zie ook: Snik & de Jong, (1993, 341).

sies in omloop. In deze paragraaf zullen we de drie belangrijkste aan de orde stellen: de absolute, de publieke en de pragmatische rechtvaardiging.

De eerste variant is de *absolute* versie. De Arabist Brugman gaat uit van deze rechtvaardiging; hij is van mening dat de waarden in de westerse samenleving - feitelijk de liberale moraal - te verkiezen zijn boven de waarden die in de Islamitische cultuur een rol spelen. *“Die superioriteit komt doordat onze cultuur een ongodsdienstige cultuur is, een laïcistische cultuur (leken-cultuur). Dat betekent godsdienstvrijheid, individuele ontwikkelingskansen, individuele grondrechten, niet die loodzware druk van vader op het gezin”,* aldus Brugman. *“De positie van de vrouw is in onze cultuur veel beter dan in de hunne, daar ben ik niet relativistisch over, dat is gewoon zo.”*

“Wij hebben voor ons maatschappelijk handelen geen binding aan een heilige tekst. Handen afhakken als straf is onmenselijk, vinden wij. Maar daar kan men dat niet vinden want het staat in de Koran, het letterlijke woord van Allah.”

Brugman benadrukt dat ook in de Arabische landen allerlei westerse waarden en normen worden nagestreefd. Vrouwen in Egypte bijvoorbeeld zijn al in belangrijke mate geëmancipeerd. Tevens blijkt er behoefte te zijn aan democratie naar westerse snit.

Brugman heeft geen goed woord over voor de onwetendheid in Nederland over de werkelijke situatie in Arabische landen. De snelle verwestering merk je niet aan de Islamitische immigranten in landen als Nederland. *“Die komen vooral uit arme streken, die vaak nog heel conservatief zijn. Het onderwijs in eigen taal en cultuur was misschien goed, destijds, toen we nog ervan uitgingen dat de buitenlanders zouden terugkeren naar hun eigen land. Maar is het dat nu nog? Zoiets beweert alleen iemand die er geen bal van afweet. (...) Er wordt een hoop kwaad gedaan door het blok mensen dat om de buitenlanders heenklit om hun belangen te verdedigen. Het gebeurt met goede bedoelingen, maar het werkt verkeerd. Zachte heelmeesters maken stinkende wonden. Het is beter om veel dingen niet aan te pakken en gewoon te laten”,* aldus Brugman in een interview in het dagblad Trouw.

“Wat ik bijna esthetisch stuitend vind, is het schuldgevoel dat men ons probeert aan te praten. Alsof het onze schuld is dat migranten hierheen zijn gekomen. Zij zijn vrijwillig gekomen, omdat hier geld te verdienen was en ze in de streken waar zij woonden, nauwelijks bestaansmogelijkheden hadden. Omdat ze geen opleiding hadden, hebben zij hier niet de betere baantjes en dus leven ze niet aangenaam. Maar nog wel een stuk beter dan ‘thuis’. Dat is dan ook een voorname reden dat ze niet terug willen.”